

Ministerstvo spravedlnosti a bezpečnosti

> Zpáteční adresa: PO Box 20301 2500 EH, Haag
Předsedovi dolní sněmovny
parlamentu
P.O. Box 20018
2500 EA HAAG

**Generální ředitelství pro
sankce a ochranu**

Zásady týkající se sankcí a obětí
Ředitelství

Turfmarkt 147
2511 DP Haag
P.O. Box 20301
2500 EH Haag
www.rijksoverheid.nl/jenv

Naše reference
5060457

Datum 14. prosince 2023
Předmět Reakce na výzkum WODC o vyloučení

Přílohy
2

*V odpovědi prosím uveďte
datum a číslo případu. Ve svém
dopise se prosím podívejte
pouze na jeden případ.*

Tímto předkládám vaší sněmovně výzkumnou zprávu „Průzkumná studie o vylučování bývalých členů náboženskými společnostmi“ a mou reakci na ni. Jedná se o společenskovední a právní studii o vyloučení bývalých členů z náboženských sdružení. Open University provedla výzkum jménem Vědecko-výzkumného a datového centra (Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum, WODC).

Tématu „vylučování v rámci náboženských společností“ se dosud v nizozemské i mezinárodní vědecké literatuře věnovalo poměrně málo pozornosti. Tento výzkum přispívá k lepšímu pochopení tohoto fenoménu. Ačkoli tento výzkum nepřináší žádná konkrétní doporučení, odhaluje zajímavé poznatky, které mohou být cenné pro nastavení příslušných opatření. Výsledky tohoto výzkumu mi nedávají žádný důvod zavádět konkrétní trestněprávní úpravu pro vylučování jednotlivců z náboženských sdružení. Jednak není reálné vymezit pojem „vyloučení“ do právně použitelné definice, a jednak trestné činy, které mohou zahrnovat akt vyloučení, lze již řešit v rámci trestního nebo občanského práva. Z výzkumu však vyplývají důvody pro to, aby se zavedla určitá opatření, která by pomáhala jednotlivcům, kteří uvedou, že zažili vyloučení v rámci nějaké náboženské komunity.

V tomto dopise nejprve uvedu důvod, rozsah a hlavní zjištění výzkumu. Poté předkládám věcnou reakci na něj. Budu se také zabývat současnou situací ohledně realizace návrhů poslanců Van Nispena (strana SP) a Van Wijngaardena (strana VVD), kteří vyzývají vládu, aby v rámci stávající struktury zřídila kontaktní místo pro oběti sekt a jejich rodinné

příslušníky, protože je zde zřejmá souvislost.¹ Ve svém dopise ze dne 30. června 2023 jsem uvedl, že do realizace výše uvedených návrhů zahrnu relevantní výsledky tohoto výzkumu.²

Důvody pro výzkum

Dolní sněmovna již dříve upozornila na důsledky, které má vylučování v rámci křesťanského sboru svědků Jehovových, částečně v reakci na petici.³ Na žádost Stálého výboru pro spravedlnost a bezpečnost jsem přislíbil tento výzkum.⁴ Nejde ale jen o signály, které se ke mně dostaly prostřednictvím sněmovny – šetření v řadě středisek péče a bezpečnosti odhalilo, že jsou známy některé případy, kdy osoby z náboženských společností naznačují, že pro ně vyloučení bylo náročné. Chci tu být pro všechny oběti, bez ohledu na jejich původ a to, co z nich oběti činí. Za tímto účelem je důležité získat vhled do problematiky vylučování z náboženských sdružení obecně, spíše než vhled do toho, jak vylučování řeší jednotlivá náboženská sdružení konkrétně. Z tohoto důvodu jsem požádal WODC o nezávislý výzkum fenoménu vylučování v rámci náboženských společností v širším smyslu.

Pojetí a rozsah

Výzkum probíhal v období od 1. prosince 2022 do 31. října 2023. Výzkum má společenskovední aspekt (zkoumá fenomén vyloučení ze strany náboženských společností) a právní aspekt, kdy zkoumá (mj. zahraniční) opatření k tomu, jak vylučování zabránit nebo ho jinak řešit.

Výzkum se skládá z metody „od stolu“ (tzv. desk research), empirického výzkumu a tematického srovnávacího právního výzkumu Nizozemska s Belgií, Spojeným královstvím, Francií, Norskem a Švýcarskem. Těchto pět zemí bylo vybráno na základě tří kritérií. Za prvé, výzkum se týká dalších západoevropských zemí, kde je pestrá škála náboženských sdružení. Za druhé, tyto země jsou součástí Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP) a přidruženého Evropského soudu pro lidská práva (ESLP). Za třetí, existují specifické důvody, proč vybrat právě tyto země, například se tam projednávaly soudní případy a spory, v nichž hrály ústřední roli akty vyloučení ze strany náboženské společnosti.

Empirický výzkum byl založený na rozhovorech. Rozlišovaly se dvě skupiny respondentů: rozhovory s jednotlivci a rozhovory se zástupci různých náboženských sdružení. Pokud jde o rozhovory s jednotlivci, jedná se o ty, kdo uvedli, že zažili vyloučení (nebo to tak vnímali). V zájmu srozumitelnosti používáme termín „vyloučené osoby“. Pokud jde o rozhovory se zástupci náboženských sdružení, výzkumná skupina je vybírala podle těchto tří kritérií: velikost, úroveň souladu s náboženskou doktrínou a dostupnost literatury a judikatury. Na straně 12 studie uvádí, které komunity byly osloveny k účasti na výzkumu. Výzkumu se zúčastnilo celkem 10 vyloučených osob a 11 zástupců sdružení. Jedná se o nereprezentativní vzorek.

Zjištění

Neexistuje žádná jednoznačná definice vyloučení. Je to termín používaný v různých kontextech a jeho význam závisí na konkrétní situaci. Výzkum odkazuje na definici, kde je

¹ Parlamentní listy II 2019/20, 31 015, č. 189

Parlamentní listy II 2020/21, 35 570 VI, č. 54

Parlamentní listy II 2021/22, 33 552, č. 100

² Parlamentní listy II 2022/23, 31 015, č. 272

³ Petice „Potrestejte prohlášení o společenské mrtvosti u svědků Jehovových“ ze dne 8. března 2022

⁴ Parlamentní listy II 2021/22, 35 925 VI, č. 147

vyloučení vnímáno jako přerušení styků ve společenském smyslu. Zmiňuje se také spojení „být pro někoho mrtvý“. Tento výraz označuje závažnost škody, kterou vyloučené osoby utrpěly. Vzhledem k vyloučení ze strany náboženských společností se v literatuře objevuje také termín „vyhýbání se někomu“. Ten odkazuje na praxi, kdy je (často) z nařízení dané komunity přerušen kontakt s členem.

Vyloučení v náboženských společnostech

Na základě desk research bylo zjištěno, že sociální vyloučení je častým společenským jevem. Projevuje se v různých aspektech společenského života, obvykle se formuje postupně a může se vyskytovat i v náboženských komunitách. Rozhovory s vyloučenými osobami to potvrzují. Rozhovory s představiteli náboženských sdružení nabízejí jiný pohled. Tito respondenti naznačují, že formální vyloučení není v jejich sdružení problémem, ale že (možná) hrálo roli v minulosti. Někteří se také odkazují na jiná náboženská sdružení a uvádějí příklady toho, že členové se někdy sami rozhodnou zprerhat vazby s daným sdružením, protože už jejich názory nejsou v souladu s názory sdružení.

Důsledky vyloučení

Byly také zkoumány důsledky vyloučení pro vyloučenou osobu a pro osobu, která ji vylučuje. Vyloučené osoby mohou pociťovat důsledky na náboženské úrovni, které se projevují například obavami o posmrtný život a kvůli tomu, že už se nemohou účastnit důležitých rituálů. Kromě toho se důsledky mohou projevit v podobě fyzické a psychické nepohody. V důsledku ztráty kontaktu na některé lidi se může dotyčný ocitnout ve společenské izolaci, což může mít finanční důsledky například vinou ztráty práce a/nebo sítě kontaktů. Pokud jde o důsledky pro společnost, která vylučuje, literatury je málo. V každém případě proces vylučování stojí na myšlence, že každý musí mít vlastní soubor hodnot a měřítek. Na druhou stranu vyloučení jednotlivce může stát komunitu spoustu energie. Rozhovory se zástupci těchto náboženských společností neodhalily žádné další informace k tomuto tématu.

Potřeba pomoci

Desk research a rozhovory se zabývaly také tím, zda vyloučené osoby a sdružení, která vylučují, potřebují pomoc. Přestože se v literatuře věnuje jen malá pozornost tomu, jaké konkrétní potřeby obě tyto skupiny mají, ukazuje se, že u vyloučené osoby tyto potřeby silně souvisejí s důsledky vyloučení. Ne všechny tyto osoby ale potřebují pomoc ve stejné fázi procesu vyloučení. Například na začátku procesu vyloučení mohou potřebovat někoho, komu by se mohli se vším svěřit, aby si uspořádali myšlenky a vyslovili nahlas pochybnosti a otázky. Kromě toho by se měla zvážít pomoc v oblasti tělesné a emoční pohody a také podpora při otázkách týkajících se náboženství. Finanční a právní pomoc může být zapotřebí také k tomu, aby se dotyčný vyrovnal s případnými důsledky, jako je ztráta zaměstnání či domova nebo rozvod. Může také potřebovat podporu, aby si dokázal vybudovat nový společenský život a zvládal proces vyloučení. Nicméně pomoc, která by byla postavená na znalosti problematiky náboženství a vyloučení, téměř není k dispozici.

Zákony a předpisy

Z ústavního hlediska má náboženská společnost jak kolektivní náboženskou svobodu, tak svobodu sdružování. Bez právního základu nesmí vláda zasahovat do jejího fungování. Náboženské společnosti mají autonomii při určování své vnitřní organizační a právní

struktury a mohou jí dávat obsah v souladu se svým náboženským přesvědčením. To znamená, že stát nemůže náboženskou komunitu nutit, aby přijala nové členy nebo aby členy nevyklučovala. Tato svoboda samozřejmě není neomezená: svoboda náboženské společnosti nesmí překračovat hranice svobody jednotlivce činit rozhodnutí ve vztahu k náboženství. Jednotlivci mají právo nepatřit k žádnému náboženství nebo víře, což znamená, že mají také právo jakoukoli náboženskou společnost opustit.

Pokud jde o trestněprávní pohled na vyloučení ze strany náboženských sdružení, výzkumníci zjišťovali, zda vyloučení lze podřadit pod některý z definovaných trestných činů. Upozorňují, že současná nizozemská trestní legislativa nekriminalizuje fenomén vyloučení jako takový. Nejdříve by totiž muselo být vůbec jasno v tom, na co přesně se vyloučení vztahuje, a jak výzkum ukazuje, v současné době neexistuje žádná právní definice vyloučení (z náboženských společností).

Dále bylo analyzováno, zda relevantní právní předpisy regulují společenské jevy, které se vylučování částečně podobají. Takové podobnosti byly nalezeny v řadě právních zájmů chráněných trestním právem, jmenovitě: nediskriminace, osobní svoboda, fyzická integrita a veřejný pořádek. Dále bylo zjišťováno, zda jsou ze společenských výzkumů nebo judikatury známy situace, ve kterých při vyloučení došlo k jednání, které postihuje trestní právo. Na tuto otázku bylo odpovězeno kladně, pokud jde o vyloučení z diskriminačních důvodů, s povinným aspektem, vyvolávání úzkosti nebo podněcování. Jedná se o trestné činy uvedené v § 429c trestního zákoníku (profesní diskriminace), § 284 trestního zákoníku (nátlak), § 300 trestního zákoníku (zneužívání), § 131 OS (podněcování) a § 137c, 137d a 137e trestního zákoníku (diskriminační řeč).

Pokud jde o vylučování náboženskými společnostmi z pohledu občanskoprávního, bylo zkoumáno, do jaké míry se ho může týkat nezákonné jednání podle § 6:162 nizozemského občanského zákoníku. Pokud je sdružení jakožto právnická osoba úspěšně voláno k odpovědnosti za protiprávní jednání v rámci občanského práva, může to vést k tomu, že bude odpovědné za náhradu škody. Pokud jde o vnitřní záležitosti sdružení, svoboda náboženského vyznání podle článku 2:2 odst. 2 nizozemského občanského zákoníku zaručuje určitou formu organizační autonomie.

Opatření v jiných zemích

Ve zkoumaných zemích není vylučování jednotlivců náboženskými společnostmi výslovně zakázáno. Existují však (obecná) trestní ustanovení, která se mohou týkat konkrétního případu vyloučení, pokud při něm byly spáchány trestné činy. Nebyly nalezeny žádné důkazy o tom, že by ve zkoumaných zemích existovaly v tomto směru mezery v trestněprávní legislativě. Poskytování pomoci je ve zkoumaných zemích organizováno různými způsoby. Existují například soukromé organizace, některé dotované vládou, které se zaměřují na poskytování pomoci bývalým členům náboženských společností. Někde také, například v Belgii, jsou vypracována doporučení a rady ohledně ideální a preventivní pomoci jednotlivcům, kteří opustili náboženské společnosti.

Návrh postupu

Rád bych poděkoval výzkumníkům za provedení tohoto komplexního výzkumu, který přispívá k lepšímu pochopení fenoménu vylučování v rámci náboženských společností. Ačkoli zpráva neobsahuje žádná konkrétní doporučení, výsledky výzkumu jsou užitečné pro

další rozvoj náležitých postupů. Níže se budu zabývat dvěma relevantními zjištěními, a to otázkou kriminalizace a otázkou poskytování pomoci.

Nekriminalizujte vylučování

Někteří členové naší sněmovny se v minulosti mně a mého předchůdce v úřadu ptali, zda je možné vylučování právně čelit. V našich odpovědích jsme sněmovnu informovali, že vyloučení jako takové není v Nizozemsku kriminalizováno a že dosud neexistují žádné signály, že by určitá forma kriminalizace tohoto jevu byla vhodná nebo by měla přidanou hodnotu.⁵ Výsledky našeho výzkumu mi potvrzují, že neexistuje ani důvod, ani reálná možnost zavádět konkrétní trestněprávní úpravu týkající se vylučování jednotlivců z náboženských společností.

Vzhledem k tomu, že vyloučení se může odehrát v podstatě v jakémkoli společenském kontextu, je prakticky nemožné ho vymezit. Vytvořit právně použitelnou definici je proto nereálné. Protože vyloučení je běžným společenským jevem, je otázka, zda ho lze samo o sobě považovat za nežádoucí jednání, nebo zda je to spíš doprovodné jednání a jeho důsledky, které mohou být nežádoucí, nebo dokonce škodlivé. Kriminalizována je ovšem pouze malá část společensky nežádoucích činů. Použití trestního práva bychom měli považovat za poslední možnost, k níž by se mělo přistoupit pouze v případě, že jiné metody standardizace mají nulový nebo nedostatečný účinek. Srovnávací výzkum práva nenalezl žádné důkazy o mezerách v trestním právu ve zkoumaných zemích. V Nizozemsku jsou některé škodlivé praktiky, které mohou doprovázet akt vyloučení, již trestné nebo je lze řešit v rámci občanského práva. Diskriminace, nátlak a podněcování k nim jsou příklady trestných činů, ke kterým může dojít v souvislosti s vyloučením.

Náboženské společnosti jsou autonomní komunity, z nichž většina má právní formu denominace. V důsledku toho se mohou domáhat jak svobody vyznání, tak svobody sdružování. Není tedy zřejmé, jak by měla vůbec vypadat opatření, která by konkrétně vylučování v rámci náboženských společností zabránila. Jsem však přesvědčený, že jak práva náboženské komunity, tak práva jednotlivce musí být zaručena. To znamená vyvážit zájmy obou stran. Vzhledem k tomu, že dotčená práva jsou různorodá a mohou být vzájemně v rozporu, je především na soudu, aby zvážil, která práva jsou v tom či onom případě v sázce.

Zavažte se k vhodné pomoci

Z mého pohledu dává výzkum důvody k podniknutí určitých kroků, pokud jde o zajištění pomoci jednotlivcům, kteří uvádějí, že vyloučení v rámci náboženské komunity zažili. Výzkum neposkytuje vhled do toho, jak běžné je v náboženských sdruženích vylučování členů nebo zda má takové vylučování v rámci nich skutečně určitou formalizovanou podobu. Ze zjištění je však zřejmé, že pokud je někdo vyloučen ze své náboženské komunity, může to na něj mít obrovský dopad. Skutečnost, že s mnoha bývalými členy náboženských sdružení někdo stále jedná na základě jejich dřívější náboženské identity, často zakořeněné od dětství, znamená, že důsledky pro tyto jedince mohou být velmi výrazné. Výzkum ukazuje, že kromě negativních dopadů na fyzickou a psychickou pohodu se někteří bývalí členové cítí zcela vykořenění a zažívají problémy v různých sociálních oblastech, jako jsou finance, bydlení a mezilidské vztahy.

Respondenti uvedli, že si cení poradců, kteří přinejmenším respektují náboženský kontext, ve kterém se respondenti nacházejí, a pokud možno se v něm i vyznají. Takové pomoci se v

⁵ Příloha sborníku II 2021/22, č. 1032
Příloha sborníku II 2021/22, č. 2501

současné době v Nizozemsku zdá se nedostává. V souladu se zjištěními výzkumné zprávy „*Laagdrempelige hulp voor slachtoffers en plegers van geweld in afhankelijkheidsrelaties*“ (Dostupná pomoc pro oběti násilí a pachatele násilí ve vztazích závislých)⁶ potřebují bývalí členové náboženských společností asistenční instituce, které znají pozadí a kontext daného problému. Proto by se v rámci stávající nabídky pomoci mělo vyvinout intenzivnější úsilí zaměřené na tuto skupinu a budování odborných znalostí, aby byl pochopen kontext, ve kterém se tyto oběti nacházejí, a aby se jim mohlo dostat vhodné pomoci a/nebo podpory.

Již dříve, v reakci na návrhy poslanců Van Nispena (SP) a Van Wijngaardena (VVD),⁷ jsem naznačil, že oběti sektářských hnutí a dalších nátlakových, často uzavřených skupin (a také příbuzní těchto obětí) by měli mít kam se obrátit, aby získali kvalitní pomoc a podporu. Slíbil jsem, že na základě průzkumných diskusí zvážím, do jaké existující organizace a jakým způsobem lze pomoc obětem těchto skupin pevněji a rozpoznatelněji zakotvit.⁸ S potěšením oznamuji, že jedním s charitativní organizací *Fier* o zřízení platformy pro poradenství, pomoc a znalosti v rámci *Fier*. Hlavním účelem takové platformy by mělo být poskytovat vhodnou podporu jednotlivcům, kteří utrpí fyzickou nebo emocionální škodu v důsledku zneužívání v nátlakových skupinách. Organizace *Fier* má rozsáhlou síť kontaktů a dokáže propojit ty, kdo hledají pomoc, se sociálními pracovníky, kteří mají specifické znalosti a zkušenosti v dané oblasti. Zároveň je cílem poskytovat rady příbuzným a budovat a sdílet znalosti. *Fier* má odborné znalosti v oblasti násilí ve vztazích závislých a provozuje zařízení, která dokážou uspokojit poptávku.

Vzhledem k tomu, že potřeba pomoci je v mnoha směrech podobná, zahrnu relevantní výsledky tohoto výzkumu WODC o vylučování náboženskými společnostmi do příprav zřízení výše uvedené platformy pro rady, pomoc a znalosti, aby se tam mohli obrátit a získat vhodnou podporu i jednotlivci, kteří se rozešli s nějakou náboženskou komunitou. Kromě toho požádám výzkumníky, aby v blízké budoucnosti provedli další výzkum toho, jaká terminologie by se měla používat a jak by měla vypadat kvalitní pomoc konkrétně pro tuto cílovou skupinu. V dopise o pokroku v opatřeních pro oběti, který bude vydán v 1. čtvrtletí 2024, vás budu informovat o tom, jak práce na zřízení platformy pro poradenství, pomoc a znalosti pokračují.

Ministr pro právní ochranu,

F. M. Weerwind

⁶ Parlamentní listy II 2022/23, 28 345, č. 261

⁷ Parlamentní listy II 2019/20, 31 015, č. 189

Parlamentní listy II 2020/21, 35 570 VI, č. 54

Parlamentní listy II 2021/22, 33 552, č. 100

⁸ Parlamentní listy II 2022/23, 31 015, č. 272